
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Vinyals Garrido, Aïda; Puigsech Farràs, Josep, dir. La invasió soviètica de Txecoslovàquia i els partits comunistes. : El cas del PSUC. 2014. 37 pag. (803 Grau en Història)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/123110>

under the terms of the license

Universitat Autònoma de Barcelona

LA INVASIÓ SOVIÈTICA DE TXECOSLOVÀQUIA I ELS PARTITS COMUNISTES. EL CAS DEL PSUC

Treball de Final de Grau
Autor: Aïda Vinyals i Garrido
Tutor: Josep Puigsech Farràs
Grau en Història
Curs 2013-2014

**La invasió soviètica de Txecoslovàquia
i els partits comunistes.
El cas del PSUC**

RESUM: La invasió de Praga per part de les tropes del Pacte de Varsòvia l'agost de 1968 que posà fi al procés reformista emprès pel gabinet d'Alexander Dubček a Txecoslovàquia va marcar un gran impacte a escala internacional. L'objectiu del present treball és analitzar el procés reformista i la lògica del seu avortament, però sobretot fer un balanç de l'efecte que tingué sobre els partits comunistes europeus, a més d'examinar com s'ha situat la invasió soviètica de 1968 com a punt d'inflexió entre els partits comunistes occidentals per a l'explicació del desenvolupament de l'anomenat eurocomunisme. La part final està dedicada a l'anàlisi del cas concret del Partit Socialista Unificat de Catalunya, quina fou la reacció per part de la seva direcció i la militància davant la invasió soviètica, en relació amb la lògica del paper que estaven duent a terme dins del context del moviment antifranquista.

Paraules clau: 1968, Primavera de Praga, Unió Soviètica, partits comunistes, eurocomunisme, PSUC.

**The Soviet invasion of Czechoslovakia
and the communist parties.
The case of the PSUC**

ABSTRACT: The Prague invasion by the Warsaw Pact troops in August 1968 that put an end to the reformist process led by Alexander Dubček cabinet in Czechoslovakia made a great impact internationally. The aim of this paper is not only to examine the aforementioned reformist process and the causes of its abortion, but also to make a balance of the effect which it had over the European communist parties, as well as how the Soviet invasion of 1968 has been presented as a turning point among the Western communist parties in order to explain the development of the so-called Eurocommunism. The final part is focused on the analysis of the specific case of the Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) and the reaction from the party leaders and the militancy regarding the Soviet invasion, according to the role of the party within the anti-Franco movement.

Keywords: 1968, Prague Spring, Soviet Union, communist parties, Eurocommunism, PSUC.

Índex

Presentació.....	3
Mil nou-cents seixanta vuit.....	4
L'era de Brejnev.....	6
Construcció d'un «socialisme amb rostre humà».....	8
«Lenin, desperta, Brejnev s'ha tornat boig!».....	11
Després de la Primavera.....	13
L'eurocomunisme.....	17
El PSUC i la Primavera de Praga.....	20
El PSUC als anys seixanta.....	20
El PSUC després de Comorera.....	20
El canvi d'estratègia.....	21
El PSUC després de la invasió soviètica.....	23
L'eurocomunisme del PSUC.....	29
Conclusions.....	30
Bibliografia.....	33

Presentació

No ha sigut fàcil aconseguir perfilar el tema del present Treball de Fi de Grau. El vaig començar sense una idea clara de per on volia encaminar-lo, només tenia una cosa en ment: havia de tenir com a eixos articuladors el comunisme, la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS) i la Guerra Freda. A més, com que la intenció era iniciar-me mínimament en la recerca històrica, havia de buscar un tema que m'ho permetés, amb els recursos disponibles, cosa que ja implica una clara limitació, no només d'accessibilitat, però també en termes lingüístics.

En un primer moment, la idea va ser aproximar-me a un fons de testimonis orals del qual m'havien parlat, present a l'Arxiu de Comissions Obreres, per a veure si podria seguir la pista de possibles militants que haguessin viatjat a la Unió Soviètica durant els anys seixanta i setanta i poder començar per aquí. No hi hagué sort, com tampoc poc després quan vaig anar a parar a l'arxiu de la Universitat de Barcelona al Pavelló de la República. Com que vaig veure que seguint aquest fil no avançava, vaig optar per aproximar-me a l'estudi del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), del qual podria obtenir fonts primàries de manera relativament fàcil i fins i tot algunes d'elles a través de la xarxa. Per aquest camí, la meua idea va ser la d'utilitzar la revista del partit, *Nous Horitzons* –limitant l'estudi als números de la revista localitzats a la *Biblioteca Virtual de Prensa Histórica*, això és, del 1960 al 1974–, com a base per analitzar la visió de la Unió Soviètica per part del comunisme català durant els anys seixanta i setanta.

Primerament, l'objectiu era fer una anàlisi temàtica del contingut de *Nous Horitzons*, a partir de la qual desenvoluparia els principals elements tractats relacionats més directament amb la URSS –això és, aspectes doctrinals, desenvolupament tecnològic, la revolució cubana, la guerra del Vietnam i l'imperialisme, el Partit Comunista Xinès (PCX) o la situació de les diferents repúbliques soviètiques–, i analitzar si la visió projectada pel PSUC variava i perquè. Tanmateix, a mesura que avançava en la recerca, el tema de la Primavera de Praga va començar a despertar el meu interès de manera especial. És aquest el principal motiu pel qual, finalment, m'he decantat per enfocar el present treball al voltant dels fets de 1968 a Txecoslovàquia, atès que he trobat preferible centrar-me exclusivament en aquest tema per poder-lo tractar amb profunditat –relativa, degut a les limitacions en l'extensió del treball. He començat per contextualitzar el període a partir d'un breu anàlisi dels anys de govern soviètic encapçalat per Leonid Brej-

nev, seguint per la descripció de l'arribada d'Alexander Dubček al govern txecoslovac, el desenvolupament de la Primavera de Praga i la seva repressió. A partir d'aquí, he volgut analitzar la seva influència sobre els partits comunistes, tant del bloc de l'Est com els occidentals, i la configuració de l'eurocomunisme com a una de les conseqüències més visibles. En darrer lloc, en sintonia amb la meva voluntat inicial, he intentat desenvolupar aquest impacte de la intervenció soviètica en un cas concret, el que ens queda més a prop, el del PSUC.

Mil nou-cents seixanta vuit

El 1968 fou un moment clau per a la creació i destrucció de molts mites¹. Protes-tes estudiantils esclataren arreu d'Europa, a indrets tan diferents com Polònia, la República Democràtica Alemanya, Itàlia i pels carrers de París, amb el mític maig francès, mentre continuaven les protestes entre molts estudiants nord-americans en contra l'imperialisme. Fou un any convuls. S'havien obert moltes portes, per part de la joventut, el futur, que pretenia lluitar per l'obtenció d'un món més just. Però vist en perspectiva, aquestes manifestacions i vagues no podien anar enlloc, ja que mancaven d'un programa comú sòlid. Tampoc podríem enquadrar-les dins d'un mateix moviment homogeni, ja que seria una pretensió massa ambiciosa i idealista. Eren si més no el resultat de les esperances frustrades que s'arrossegaven des de finals de la segona guerra mundial en què, després de la liquidació del feixisme, momentàniament s'havia cregut que tot era possible².

El 1968 també va ser l'any en què la Unió Soviètica va veure's amenaçada per l'esperit reformista d'Alexander Dubček a Txecoslovàquia, onada que precisament va iniciar-se a finals del 1967 amb una protesta estudiantil³, enquadrada en l'esperit reformista i antiimperialista que es desencadenaria al llarg de 1968. En paraules d'un dels principals dirigents estudiantils txecoslovacs durant les protestes, Jan Kavan:

¹ Vegeu, per exemple, obres com, FONTANA, J., *Por el bien del imperio. Una historia del mundo desde 1945*. Barcelona: Pasado y Presente, 2011, pp. 373-406; PRIESTLAND, D., *Bandera Roja. Historia política y cultural del comunismo*. Barcelona: Crítica, 2010, pp. 442-488; VEIGA, F., DA CAL, E. U. i DUARTE, A., *La paz simulada. Una historia de la Guerra Fría*. Madrid: Alianza Editorial, 2011, pp. 241-258

² FONTANA, J., *op. cit.*, pp. 373-374

³ PRIESTLAND, *op. cit.*, p. 416

*Practically all Western movements were united in their opposition to the war in Vietnam. In our part of Europe there was no sympathy for any war, for any form of imposition of a social order on another country. However, the US war against Vietnam was condemned by the communist regimes, and the majority of the people had unquestionable personal experience of how communist leaders lied, deceived and regularly distorted even the most obvious truths. So why should they be right about this war?*⁴

Mesos després, la nit del 20 al 21 d'agost a les 23 hores les tropes del Pacte de Varsòvia comandades per Moscou entraven a la capital txecoslovaca –encara que amb molts matisos, per a molts era una reminiscència del que havia succeït només 12 anys abans a Hongria– i posaven fi a les esperances despertades per la Primavera de Praga. Els soldats soviètics ocupaven la capital sota el pretext d'evitar una invasió alemanya⁵.

La invasió de Praga per part de les tropes del Pacte de Varsòvia va commoure el món i aixecà veus de reprovació i indignació, però també d'acceptació i enaltiment de l'acte. Podríem dir amb certa fermesa que no deixà a ningú indiferent, ni de dins ni de fora el bloc soviètic. El dijous 22 d'agost, el diari *La Vanguardia* es publicava sota el titular «*Checoslovaquia, invadida. Los tanques soviéticos han aplastado la esperanza de todo un pueblo*», mentre assimilava els fets amb els hongaresos de 1956 i assegurava que «*Moscú ha adoptado unas medidas que entran en la línea del más retrógado y brutal imperialismo. Y que tiene escasos precedentes en la propia Historia de la Rusia zarista*»⁶. El dia següent, el britànic *The Spectator* es lamentava d'uns fets com «*a shining example of the socialist internationalism*» i continuava, «*The Soviet leaders have only one motive for their conduct, and that the strongest of all: they are out to preserve their own skins. They are not out to 'save socialism' in Czechoslovakia. They are simply terrified lest the floodgates break at home*»⁷.

Veiem, doncs, com des de diferents organismes de premsa i règims polítics d'arreu d'Europa i del món es condemnava l'acte –és clar que no era viable que des de cap de les potències occidentals, tant democràtiques com dictatorials, es pogués aplaudir una acció de força dirigida per la URSS. Tanmateix, la qüestió que més s'ha posat de relleu és la reacció per part del món comunista davant el cop de força del Pacte de Var-

⁴ KAVAN, J., «Czechoslovakia 1968: Revolt or Reform? 1968 – A Year of Hope and Non-Understanding», a *Critique: Journal of Socialist Theory*, 36:2, 2008, pp. 289-301

⁵ MEYER, J., *Rusia y sus imperios (1894-2005)*. Barcelona: Tusquets Editores, 2007, p. 412

⁶ Publicat a *La Vanguardia* el 22 d'agost de 1968, extret de <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1968/08/22/pagina-3/34310630/pdf.html> [consultat el 20-IV-2014]

⁷ Publicat a *The Spectator* el 23 d'agost de 1968, extret de <http://archive.spectator.co.uk/page/23rd-august-1968/1> [consultat el 20-IV-2014]

sòvia. Fins i tot, podríem parlar de la invasió de Praga com a punt d'inflexió en molts dels casos, en especial pel que fa als partits comunistes occidentals, alguns dels quals confluirien posteriorment en el que s'acabaria denominant eurocomunisme. Però abans d'endinsar-nos en la lògica de la intervenció soviètica i les múltiples i divergents reaccions, hem d'entendre què va suposar l'arribada d'una nova direcció amb Leonid Brejnev com a cap visible a Moscou i tot el que aquesta successió va comportar per al desenvolupament de la Unió Soviètica a partir de mitjans dels anys seixanta.

L'era de Brejnev⁸

La política duta a terme pel govern de Nikita Krusxov després de la mort d'Stalin va acabar descontentant a molts sectors diferents de la societat soviètica⁹, començant, en el camp de l'agricultura, pel fracàs en la política de colonització de terres verges¹⁰. El procés de desestalinització iniciat el febrer de 1956 condemnant el culte a la personalitat i tots els excessos comesos durant la dictadura d'Stalin, així com la depuració del partit dels stalinistes a favor d'una renovació del sistema, serviren per consolidar el poder de Krusxov i els seus, però també s'acabà convertint en un instrument en contra del propi líder soviètic, acusat novament de protagonitzar ell mateix el culte a la personalitat. A més, en termes de política exterior –sota la premissa de coexistència pacífica–, la crisi dels míssils de Cuba va ser un dels punts culminants a l'hora de desprestigiar definitivament la seva imatge, atès que el mateix Krusxov va acabar sent vist com el veritable perdedor, sense mencionar l'impacte provocat per l'inici del trencament definitiu entre la URSS i els comunistes xinesos. Tant és així, i com que no va aconseguir recolzament sòlid en cap dels sectors del país, sinó que els va anar perdent pel fracàs de la majoria de les seves iniciatives, fou rellevat del poder en una reunió del Comitè Central del Partit Comunista de la Unió Soviètica (PCUS) l'octubre del 1964, acusat, entre

⁸ Vegeu, per exemple, MEYER, J., *op. cit.*, pp. 407-470; PRIESTLAND, D., *op. cit.*, pp. 396-441; SERVICE, R., *Historia de Rusia en el siglo XX*. Barcelona: Crítica, 2000, pp. 353-384; TAIBO, C., *Historia de la Unión Soviética, 1917-1991*. Madrid: Alianza Editorial, 2010, pp. 225-278; ZUBOK, V. M., *Un imperio fallido. La Unión Soviética durante la Guerra Fría*. Barcelona: Crítica, 2008, pp. 289-389

⁹ Sobre el període de Krusxov vegeu, per exemple, LEWIN, M., *The Soviet Century*. Londres: Verso, 2005, pp. 153-247; MEYER, J., *op. cit.*, pp. 369-406; SERVICE, R., *op. cit.*, pp. 313-352; TAIBO, C., *op. cit.*, pp. 191-224; TAUBMAN, W., KHRUSHCHEV, S., i GLEASON, A. (ed.), *Nikita Khrushchev*. Michigan: Yale University Press, 2000; TAUBMAN, W., *Krushev: el hombre y su tiempo*. Madrid: La Esfera de los Libros, 2005; ZUBOK, V. M., *op. cit.*, pp. 199-288

¹⁰ MEYER, J., *op. cit.*, p. 386

d'altres coses, d'haver desprestigiats l'Estat i la revolució «*per les seves accions massa plebees*»¹¹.

Krusxov va ser rellevat per Leonid Brejnev –per primer cop en la història de la URSS, un dirigent era substituït en vida–, un polític poc preparat¹² i que per tant podria adaptar-se més fàcilment a qualsevol situació i sobretot als interessos dels qui el recolzaven, a més de ser una figura que tranquil·litzava a la majoria i que pretenia regnar en pau el màxim de temps possible¹³: representava clarament la voluntat de posar fi a la política contradictòria del seu predecessor i, d'alguna manera, un intent de tornar al passat i reconduir la crisi en què s'havia sumit el sistema soviètic després de la mort d'Stalin i el procés de desestalinització no reeixit. Brejnev va ser fonamentalment un dirigent de consens i al cap d'uns anys, a partir de la consolidació d'una extensa xarxa clientelar, va acabar consolidant-se com a líder únic de la URSS. El 1977 va aconseguir reunir en la seva figura el secretariat general del PCUS i la direcció de l'estat, amb la promulgació de la constitució brejneviana que col·locava al partit al centre de tot el sistema polític com a màxim poder dirigent¹⁴. A més, durant els anys que va durar el seu govern, la *nomenklatura* va reforçar-se i els membres del PCUS van créixer, fet que ha portat a parlar del «comunisme de la *nomenklatura*»¹⁵. Aquest és un dels elements que marcarien un punt i apart entre els governs de Krusxov i Brejnev, atès que aquest darrer volia distanciar-se el més possible de la manera de fer del seu predecessor i recuperar l'essència de la praxis stalinista, a partir de mesures com el fi del desgel cultural o la intensificació del procés de russificació. A més, el fenomen de la dissidència durant els anys seixanta va intensificar-se notablement alhora que intentava ser combatuda¹⁶.

Malgrat tots els intents per reconduir la situació, en termes econòmics els anys de Brejnev es caracteritzaren per un profund estancament (o *zastoi*), lligat directament a la crisi estructural que patia el sistema soviètic. D'una banda, s'ha de fer referència a la falta d'estímul a què tant la burocràcia com els treballadors estaven abocats, per la clara manca de perspectives de promoció social i enriquiment econòmic, en un context en què ja no hi havia la pressió dels instruments repressius¹⁷. De l'altra, cal destacar que

¹¹ Ibid., p. 381

¹² FONTANA, J., *op. cit.*, pp. 389-390

¹³ MEYER, J., *op. cit.*, p. 408

¹⁴ TAIBO, *op. cit.*, p. 231

¹⁵ MEYER, J., *op. cit.*, p. 407

¹⁶ FONTANA, J., *op. cit.*, p. 390

¹⁷ TAIBO, C., *op. cit.*, pp. 234-235

els nivells de creixement que la Unió Soviètica havia experimentat, per exemple, als anys cinquanta, havien començat a descendir als anys seixanta, alhora que el desenvolupament dels països capitalistes era cada cop més acusat¹⁸. De tot això era conscient gran part de la població soviètica, que veia com persistien les diferències socials dins d'un sistema que es venia com a igualitari i que no feia res per canviar la situació.

En termes de política exterior, la direcció soviètica va abandonar la política de coexistència pacífica d'arrel krusxoviana que tant havia estat criticada –i que posteriorment seria substituïda per la política de *détente* a partir de 1969–, tot i ser conscient de la seva inferioritat militar davant del gran enemic, els Estats Units (EUA). Malgrat el rebuig frontal de la coexistència pacífica, a l'hora de la veritat la Unió Soviètica va veure's forçada a mantenir-se al marge dels principals conflictes d'ordre mundial ja que no tenia el suficient potencial militar. Precisament, gran part dels esforços econòmics foren invertits en potenciar les forces armades i la indústria de guerra amb l'únic objectiu possible: mantenir l'equilibri entre la potència soviètica i les capitalistes¹⁹.

Amb tot, podem afirmar que l'objectiu de la direcció soviètica a partir de l'aniquilació política de Krusxov –les actuacions del qual havien posat en evidència el sistema, fracàs rere fracàs tant en política interna com externa, malgrat que en cap cas havien suposat un intent democratitzador–, fou el de mantenir unes estructures de poder concretes²⁰, per tal de controlar la crisi latent i acabar amb el reformisme que en si mateix qüestionava la pervivència del sistema soviètic, ja que en posava de relleu les limitacions. Tanmateix, si no a Moscou, mesures reformistes i liberalitzadores van començar a arrelar a altres punts de la geografia soviètica, on eren conscients que els canvis eren necessaris per a la pervivència del sistema socialista.

Construcció d'un «socialisme amb rostre humà»

Fou la mateixa actitud despreocupada i flexible en termes ideològics de Brejnev la que va facilitar que comencessin a produir-se algunes tímides reformes econòmiques dins del bloc soviètic –a la República Democràtica d'Alemanya (RDA) de Walter Ul-

¹⁸ El PNB soviètic havia crescut a un ritme anual del 5,7% als anys cinquanta, durant els anys seixanta decreixé al 5,2%, fins arribar al 2,6% a la segona meitat dels anys setanta (a HOBSBAWM, *op. cit.*, p. 398).

¹⁹ TAIBO, C., *op. cit.*, pp. 262-272

²⁰ BRIGGS, A., i CLAVIN, P., *Historia contemporánea de Europa, 1789-1989*. Barcelona: Crítica, 2004, p. 371

bricht i a l'Hongria de Janos Kadar, emulant el procés que havia tingut lloc a la Iugoslàvia de Tito—, amb diferents lògiques i resultats, malgrat que ja durant els anys anteriors processos reformistes s'havien iniciat a països com Albània i Romania, arran de la política de desgel krusxoviana²¹. Però el gran trasbals arribà quan aquestes reformes començaren a anar més enllà d'una simple liberalització econòmica a Txecoslovàquia.

Txecoslovàquia als anys seixanta estava immersa en una crisi econòmica a causa de les contradiccions que va suposar la implantació estricta del model stalinista —que implicava la preeminència de la indústria pesada, en detriment de la lleugera, molt més desenvolupada al país, a més d'una forta centralització—, amb l'impacte que això tingué sobre un país de tradició democràtica com el txecoslovac; i, sobretot, a partir de 1961, la creació del Mur de Berlín va comportar un greu estancament econòmic ja que Txecoslovàquia era l'encarregada de produir els béns d'equipament del Consell d'Assistència Econòmica Mútua (COMECON) i els subministraments els treia d'Europa occidental²². Tomàs Pàmies, militant del PSUC exiliat a Praga, parlava d'un socialisme a Txecoslovàquia que s'estava desvirtuant²³.

La crisi es féu visible el desembre de 1967 amb les protestes estudiantils en demanda d'uns allotjaments decents, les quals foren reprimides brutalment per la policia²⁴. Aquest fet no féu més que posar en escena el malestar latent en el si de la societat txecoslovaca, després que s'hagués produït un intent fallit de reforma des del govern de l'antic jerarca stalinista Antonín Novotný. Aquest, en sintonia amb el que succeïa a altres països d'influència soviètica, havia permès la introducció d'un programa de reformes limitades per pal·liar el malestar creixent entre la població, però aquestes foren eliminades quan va percebre's que la situació entre els obrers no feia més que empitjorar. Tanmateix, dins del mateix Partit Comunista Txecoslovac (PCTx) va configurar-se un sector que, tot i no qüestionar la supremacia del Kremlin, va posar sobre la taula la necessitat d'un canvi que anés més enllà de les reformes purament econòmiques. Aquest

²¹ PRIESTLAND, D., *op. cit.*, pp. 413-414

²² FERRERO BLANCO, M. D., «Las primeras disidencias del bloque del Este, de 1945 a 1973: Yugoslavia, Hungría y Checoslovaquia», a *Revista de Historia Contemporánea*, 9-10/2, 1999-2000, pp. 409-443. Vegeu també BOSCHOF, G., KARNER, S., i RUGGENTHALER, P. (ed.), *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968*. Maryland: Lexington Books, 2010; GORDON SKILLING, H. (ed.), *Czechoslovakia, 1918-88. Seventy Years from Independence*. Nova York: St. Martin's Press, 1991

²³ PÀMIES, Tomàs i Teresa, *Testament a Praga*, Barcelona: Edicions 62, 2012 (primera edició de 1971), p. 177

²⁴ PRIESTLAND, D., *op. cit.*, p. 417

grup estava encapçalat pel líder eslovac Alexander Dubček —és significativa la seva procedència atès que entre les nombroses reivindicacions, una era la demanda de descentralització—, nomenat primer secretari del partit el gener del 1968.

La Primavera de Praga va prendre forma definitiva el 6 d'abril quan va donar-se a conèixer l'anomenat Programa d'Acció, on s'aplegaven tots els canvis que el govern de Dubček volia introduir i que clarament dibuixaven una nova lògica basada en la democratització del règim txecoslovac. Qui en sortia més perjudicat era el partit, ja que s'havia de procedir a la seva separació del govern i es pretenia la dinamització del sistema parlamentari —fet que portaria a la convocatòria d'eleccions lliures per al setembre—, a més d'apostar per la configuració d'un estat federal. Segurament les mesures que denotarien el canvi més significatiu són aquelles relacionades amb les llibertats polítiques i d'expressió —autorització de la dissidència, rehabilitació de les víctimes polítiques o, sobretot, l'abolició de la censura i l'acceptació del multipartidisme²⁵—, canvis que poc trigarien a provocar una radical reacció. El més important a destacar és que en cap moment es posaren en entredit les bases del sistema soviètic. No fou un moviment que provingué de l'exterior ni estava pas conduït per cap tipus de força occidental. Fou vist amb tant de recel per aquest mateix motiu: naixia del mateix partit comunista —de la seva pròpia lògica i cultura, per part de fermes creients comunistes²⁶—, per tant, de l'òrgan central d'articulació del sistema, com a resultat de la constatació que era necessari un canvi. Mai no van plantejar-se mesures de reforma estructural radical del sistema, atès que el propi Dubček era un lleial seguidor de la Unió Soviètica, ni d'allunyar-se del camí de la consecució del socialisme. Ans al contrari, el projecte txecoslovac provenia de la concepció romàntica de crear un socialisme amb rostre humà, però que constatava la fallida del sistema desenvolupat des del bressol de la revolució.

El gran problema fou que qüestionava el *modus operandi* soviètic de fins aleshores. Demanava la regeneració del sistema, de manera que posava de relleu les seves mancances i, al seu torn, en denunciava l'eficàcia real. Una regeneració que havia de dur-se a terme a partir de la introducció de mesures que en certa manera podrien semblar un acostament a Occident i al sistema capitalista. Una regeneració que, a més, encoratjava la iniciativa des de baix, la participació realment democràtica, traient poder a

²⁵ Pròleg de MARTIN RAMOS, J. L., a PALA, G., i NENCIONI, T., *El inicio del fin del mito soviético. comunistas occidentales ante la Primavera de Praga*, Espanya: El Viejo Topo, 2008, pp. 13-22

²⁶ PRIESTLAND, D., *op. cit.*, p. 419

la figura central del partit i, per tant, distanciant-se de l'autoritat de Moscou de facto i desafiant-la, ja que s'oposava frontalment a la política reformista gairebé inexistent del govern de Brejnev.

El més perillós era que fou producte de l'efervescència intel·lectual i política per part d'un col·lectiu que havia vist com les esperances generades pel sistema comunista no s'equiparaven a la realitat del moment²⁷, i ni tan sols hi havia voluntat de canvi per part d'un règim estancat. Entre els intel·lectuals txecoslovacs no hi havia un sol projecte, sinó que durant la Primavera de Praga van convergir els diferents projectes de molts, els quals havien anat configurant-se al llarg dels anys seixanta a partir de les tendències revisionistes del marxisme europeu, i era precisament aquesta gran pluralitat una part necessària per a la liberalització de la política²⁸. En aquest sentit, hauríem de destacar el famós *Manifest de les Dues Mil Paraules*, publicat el juny i signat per més de setanta personalitats, on es recolzava l'esforç reformista del govern però també en qüestionava la seva durabilitat i s'alertava sobre els elements retrògrads de dins del partit²⁹.

Tanmateix, malgrat que molts autors coincideixen en el profund caràcter reformista del programa d'abril de 1968, altres com Mª Dolores Ferrero Blanco posen l'èmfasi en el fet que les reformes de caire polític van haver-se de tirar endavant perquè les reformes econòmiques havien de tenir tal abast que era necessari una major implicació i participació dels ciutadans en la vida del país. Aquest seria el motiu pel qual el PCTx emprengué el camí reformista, ja que el canvi havia de dur-se a terme des de dalt, abans que la crisi econòmica empenyés a la població a sortir als carrers de forma massiva. En aquest sentit, la historiadora apunta que les reformes de Dubček en cap cas contemplaven un pluripartidisme real, així com tampoc es qüestionaren aspectes clau com la integració al Pacte de Varsòvia i al COMECON ni el paper dirigent del partit³⁰.

«Lenin, desperta, Brejnev s'ha tornat boig!»

Havent analitzada la naturalesa de les reformes projectades per Dubček, fossin més o menys profundes, no és difícil d'entendre perquè finalment al Kremlin no li quedà més remei que fer el cop de força, malgrat les reticències inicials dins la direcció

²⁷ HOBBSBAWM, E., *Historia del siglo XX*. Barcelona: Crítica, 1995, p. 397

²⁸ BRACKE, M., «The 1968 Czechoslovak Crisis: Reconsidering its History and Politics», a *Contemporary European History*, 12, 2003, pp. 376

²⁹ NAVRATIL, J. (ed.), *The Prague Spring 1968: A National Security Archive Documents Reader*. Budapest: The Prague Spring Foundation, 1998, pp. 177-181

³⁰ FERRERO BLANCO, M. D., *op. cit.*, 1999-2000, pp. 428-432

soviètica. En un primer moment, Brejnev va voler mantenir-se al marge, tal com va palesar la seva visita a Praga el desembre de 1967 i les declaracions que van deixar clar que la qüestió txecoslovaca era un assumpte intern del país. Dubček no era una figura que provoqués desconfiança al líder soviètic, atès que s'havia format a la Unió Soviètica³¹ i havia assegurat reiteradament la seva fidelitat a Moscou.

Malgrat que la majoria de països de l'Est veieren amb recel el desenvolupament dels fets a Txecoslovàquia durant els primers mesos de 1968, les veritables alarmes s'activaren a partir de la sortida a la llum del Programa d'Acció, ja que va suposar l'acceptació explícita del fi del monolitisme estricte que caracteritzava i sustentava tots els règims comunistes, a més de modificar la posició del partit. A partir d'aquest moment, la direcció soviètica ja no podia quedar-se més temps al marge de l'assumpte txecoslovac perquè atemptava ara sí directament contra la configuració del poder i control del sistema soviètic, i a més era un projecte gaudia d'un ampli recolzament popular.

Al seu torn, la voluntat de construcció del socialisme amb rostre humà no feia més que posar de relleu la deshumanització a què havia estat sotmès el sistema soviètic d'herència stalinista, encara plenament vigent. Un sistema que clamava als quatre vents la superioritat del comunisme per sobre del capitalisme, però que a l'hora de la veritat la realitat demostrava el contrari, quan el creixement en els països capitalistes, que vivien els seus anys daurats³², havia sobrepassat el dels països del bloc de l'Est i era clarament visible. Aquesta idea, que havia estat rebuda àmpliament i entusiasta per la societat txecoslovaca, i que suposava un pas endavant en el perfeccionament del socialisme, no deixava de posar en entredit a la resta de països socialistes de l'Est, ja que indirectament els considerava mancats d'humanitat³³. A més, Dubček havia intentat acostar-los a la seva causa, però la reunió amb Wladyslaw Gomulka³⁴ per convèncer a Polònia, Iugoslàvia, Hongria i Romania de configurar una ala reformista del Pacte de Varsòvia havia fracassat³⁵ i, per tant, els països socialistes havien mostrat la seva negativa a participar en el reformisme cap a una societat més humana. Ni tan sols Kadar, en qui Dubček tenia

³¹ FONTANA, J., *op. cit.*, p. 392

³² Vegeu HOBSBAWM, E., *op. cit.*, pp. 260-289

³³ VEIGA, F., DA CAL, E. U. i DUARTE, A., *op. cit.*, p. 239

³⁴ Secretari General del Partit Comunista Polonès des de 1956.

³⁵ FONTANA, J., *op. cit.*, p. 393

posades les esperances, podia tolerar el clima de llibertat d'expressió –llibertat de premsa i debat públic– que havia inundat Txecoslovàquia³⁶.

Tot això va esclatar a l'agost –després de l'enviament de la Carta de Varsòvia al juliol i la Conferència de Bratislava a principis d'agost–, quan els tancs envaïren Praga demostrant el seu impressionant potencial militar en va, ja que no van trobar-se cap exèrcit contra el qual lluitar. Ans al contrari, la resposta de la gent fou la resistència passiva. La societat txecoslovaca va unir-se com mai en contra de la invasió estrangera, al son de crides com «*EUA fora del Vietnam, russos fora de Txecoslovàquia!*» i «*Lenin, desperta, Brejnev s'ha tornat boig!*»³⁷. A partir de la repressió de la Primavera, va prendre forma la teoria de la sobirania limitada, també anomenada doctrina Brejnev, descrita el setembre de 1968 al diari *Pravda*:

*Cada partit comunista és responsable, no només davant el seu propi poble, sinó també davant el conjunt dels països socialistes i davant el moviment comunista com un tot. La sobirania de cada Estat socialista no pot contraposar-se als interessos del socialisme mundial i del moviment revolucionari internacional*³⁸.

Amb tot, tal com afirma David Priestland, els fets que tingueren lloc l'agost de 1968 foren un element més que posà al descobert la profunda crisi en què es trobava el bloc comunista, després dels intents de Tito, Krusxov o Mao de «*revitalizar el comunismo mediante diversas formas marxistas de 'democracia' que combinaban en distanta proporción el radicalismo militante con la movilización dirigida por el partido*»³⁹. No es podia permetre el desenvolupament de formes alternatives al model soviètic, ni tan sols cap tipus de reforma des del seu interior, ja que d'aquesta manera es posaven en entredit les pròpies bases del sistema soviètic.

Després de la Primavera

S'ha parlat de la importància de l'impacte psicològic de la intervenció soviètica a Praga⁴⁰, així com el 1968 com a punt d'inflexió en la trajectòria del règim soviètic, data equiparable al mateix 1989, o tal com Giaime Pala afirma, «*el principio del fin del*

³⁶ KAVAN, J., *op. cit.*, p. 293-294

³⁷ *Ibid.*, p. 297

³⁸ TAIBO, C., *op. cit.*, p. 263

³⁹ PRIESTLAND, D., *op. cit.*, p. 396

⁴⁰ BRIGGS, A., i CLAVIN, P., *op. cit.*, p. 372

mito soviético»⁴¹, en referència als partits comunistes occidentals. Maud Bracke argumenta, en relació a França, que la Primavera de Praga fou redescoberta durant els anys setanta pel comunisme i socialistes francesos⁴². Va tenir tant d'impacte només pel procés reformista o pel que hagués pogut ser si no hagués estat reprimat? Per tal d'entendre aquestes idees és fonamental analitzar què va passar no ja en el cor de la Unió Soviètica, sinó quines foren les reaccions entre els diferents partits comunistes europeus —estendre l'anàlisi més enllà del continent seria interessant, però impossible de dur a terme aquí per les limitacions d'espai—, tant del bloc de l'Est com de l'Europa occidental, tenint en compte una distinció fonamental: la reacció per part dels partits comunistes orientals significava la resposta del grup dirigent del país, mentre que la dels occidentals s'ha de llegir en clau estratègica per part d'uns partits que es troben en l'oposició ja sigui legal o en clandestinitat.

Com ja hem vist, gran part dels satèl·lits soviètics pressionaren des d'un primer moment per forçar la intervenció a Txecoslovàquia, per la por a què l'anomenat fenomen de l'efecte dominó es posés en marxa. Així, les tropes de Polònia, Hongria, Bulgària i la República Democràtica Alemanya participaren i recolzaren àmpliament la intervenció soviètica per tal d'ajudar a Txecoslovàquia a sufocar els mals de la contrarevolució⁴³. Kadar es va mantenir en silenci durant dies després de la intervenció, ja que temia les possibles repercussions que una denúncia de l'acte podria tenir sobre Hongria, atès que prèviament s'havia submergit en un procés reformista que podria ésser equiparat al txecoslovac⁴⁴ i el 1956 encara era molt present. Gomulka no dubtà a posar-se al costat de Moscou ja que veia en la Primavera de Praga el replegament dels ideals del marc polonès⁴⁵. No obstant això, hi hagueren països del bloc de l'Est que la rebutjaren i fins i tot la van condemnar com és el cas, per exemple, de Romania, situació que s'ha d'entendre dins la lògica de la trajectòria autònoma que havia pres el país en el si del bloc oriental iniciada pel seu predecessor Gherghiu Dej⁴⁶.

⁴¹ PALA, G., i NENCIONI, T. (ed), *op. cit.*

⁴² BRACKE, M., «French Responses to the Prague Spring: Connections, (Mis)perception and Appropriation», a *Europe-Asia Studies*, 60:10, 2008, p. 1746

⁴³ PRIESTLAND, D., *op. cit.*, p. 419

⁴⁴ MÓLNAR, M., *From Béla Kun to János Kádár. Seventy Years of Hungarian Communism*, Worcester: Billing & Sons Ltd, 1990, p. 186

⁴⁵ CLAUDÍN, F., *La oposición en el «socialismo real»*, Madrid: Siglo XXI Editores, 1981, p. 299

⁴⁶ Vegeu FERRERO BLANCO, M. D., «Las contradicciones entre las políticas interior y exterior en la Rumanía de la Guerra Fría (1956-1975)», a *Historia Actual Online*, 9, 2006, pp. 153-178

En el cas dels principals partits comunistes de l'Europa occidental –Partit Comunista Italià (PCI), Partit Comunista Francès (PCF) i Partit Comunista d'Espanya (PCE)– l'ofegament de la Primavera de Praga va suposar un cop molt traumàtic i varen reaccionar, en general, de manera adversa, encara que és interessant contrastar les diferents reaccions i els matisos entre aquestes. Els comunistes italians foren els primers que havien plantejat una via alternativa als postulats de Moscou, seguint les idees de Palmiro Togliatti⁴⁷, el defensor de la necessitat de les vies nacionals cap al socialisme i, a partir de 1964, d'una política d'«*unitat en la diversitat*», basada en un sistema polièdric que superés la divisió en dos blocs uniformes. Durant els anys seixanta va produir-se un replantejament dels principis de l'internacionalisme professat per Moscou, fet pel qual la reacció davant la intervenció soviètica d'agost fou de reprovació, ja que no es podia permetre que s'intervingués en els assumptes interns de cada país i se'n violés la independència. Malgrat que aquest fet marcà un punt i apart en la trajectòria del PCI en relació al PCUS, no significà el trencament definitiu de les seves relacions. No seria fins a mitjans dels anys setanta, després del procés de normalització, que el PCI desafiarà de manera directa els principis ideològics del PCUS, en un debat sobre si les estructures i plantejaments soviètics eren aplicables al món capitalista, polèmica encapçalada per la figura d'Enrico Berlinguer⁴⁸.

Un altre cas paradigmàtic fou el del PCF, la reacció del qual va venir molt marcada pels moviments de protestes estudiantils i obreres al llarg del maig francès. Waldeck Rochet⁴⁹ fou el capdavanter en la defensa de la no intervenció a Txecoslovàquia després que es conegués el contingut de la Carta de Varsòvia de juliol de 1968, a la vegada que instà a Dubček a fer un pas enrere a les seves reformes, ja que el dirigent comunista francès era conscient que una intervenció d'aquestes característiques enduriria les relacions dins del món comunista, posant més difícil la posició dels partits comunistes occidentals. Els principals dirigents del partit poc abans que tingués lloc la intervenció s'havien posat d'acord per condemnar-la, sota el lema «*sorpresa i reprovació*», malgrat que poc després –cosa que demostraria les desavinences dins del partit–, el PCF

⁴⁷ Palmiro Togliatti (1893-1964) fou el Secretari General del Partit Comunista Italià de 1927 a 1964.

⁴⁸ Per a una anàlisi detallada de la trajectòria del PCI abans i després de 1968, vegeu BATH URBAN, J., «Soviet Policies and Negotiating Behavior Toward Nonruling Communist Parties: The Case of the Italian Communist Party», a *Studies in Comparative Communism*, vol. XV, 3, 1982, p. 184-211, i HÖBEL, A., «El PCI en el movimiento comunista, el 68 checoslovaco y la relación con el PCUS», a PALA, G., y NENCIONI, T. (ed.), *op. cit.*, pp. 23-89

⁴⁹ Waldeck Rochet (1905-1983) fou el successor de Maurice Thorez en el Secretariat General del PCF, posició que exercí de 1964 a 1969, i substituït per Georges Marchais (1920-1997).

va passar a simplement a desaprovar l'acte. El procés de normalització imposat a Txecoslovàquia va tenir el seu paral·lelisme a França, simbolitzada per la substitució de Rochet per Georges Marchais, malgrat que el PCF va emprendre durant la primera dècada dels anys setanta un camí que s'acostava a l'italià, per la preferència que va donar als interessos nacionals, una estratègia basada fonamentalment en l'aliança amb els socialistes i, per tant, el reconeixement del pluripartidisme⁵⁰.

El PCE va denunciar fermament la invasió de Praga a través d'una carta que Santiago Carrillo i Dolores Ibárruri enviaren al Politburó, molt mal rebuda per part de Moscou. A partir dels esdeveniments de 1968, la cúpula del PCE va plantejar la necessitat d'establir un nou tipus de relacions amb la Unió Soviètica i la celebració d'una conferència de partits comunistes i obrers per tal que això fos possible. Malgrat que mai ni Carrillo ni el PCE van qüestionar-se la vinculació amb Moscou –atès que aquest element era el que li donava legitimitat–, i encara que tampoc puguem situar els fets de Txecoslovàquia com a element que conduís de manera lineal a la inserció del PCE dins de l'eurocomunisme, fou a partir d'aquell moment en què de manera més clara el partit comunista s'aproprià el concepte d'unitat en la diversitat forjat per Togliatti i el PCI⁵¹.

Però no tots els partits comunistes occidentals varen condemnar el cop, sinó que alguns d'ells l'acceptaren com una forma de disciplina legítima per part de Moscou davant de les desviacions capitalistes que poguessin tenir lloc. Podríem citar el cas paradigmàtic del Partit Comunista Portuguès (PCP), el qual en cap moment havia mostrat grans simpaties pel procés txecoslovac però tampoc l'havia considerat un perill. Tanmateix, poc després de la intervenció va aplaudir l'ajuda per part del Pacte de Varsòvia a Praga. Cal tenir en compte, com en tots els casos, les circumstàncies internes de Portugal per entendre aquest posicionament: era elemental mantenir la unitat del partit ja que

⁵⁰ Per a una anàlisi detallada de la trajectòria del PCF abans i després de 1968 vegeu BRACKE, M., «El fin del comunismo reformado. El Partido Comunista Francés y la crisis checoslovaca de 1968», a PALA, Giaime, i NENCIONI, Tommaso (ed.), *op. cit.*, pp. 92-139 i FRIEND, J. W., «Soviet Behavior and National Responses: The Puzzling case of the French Communist Party» a *Studies in Comparative Communism*, vol. XV, 3, 1982, pp. 212-235. Vegeu també les anàlisis comparatives entre el PCI i el PCF a BRACKE, M., *Which socialism? Whose détente?: West European Communism and the Czechoslovak Crisis of 1968*. Budapest: Central European University Press, 2007, i TIMMERMANN, H., «National Strategy and International Autonomy: The Italian and French Communist Parties», a *Studies in Comparative Communism*, vol. V, 1972, pp. 258-276

⁵¹ Vegeu DíEZ, M^a del R., «Eurocomunismo, ¿Estrategia conjunta o coincidente mecanismo para tres consolidaciones internas diferentes?» a BUENO, M., GARCÍA, C., i HINOJOSA, J. (coord.), *Historia del PCE. I Congreso 1920-1977*. Madrid: Fundación de Investigaciones Marxistas, vol. II, pp. 373-384, i NENCIONI, T., «La nueva orientación de 1968. El PCE-PSUC ante la Primavera de Praga», a PALA, G., i NENCIONI, T. (ed.), *op. cit.*, pp. 140-182. Vegeu també MORÁN, G., *Miseria y grandeza del Partido Comunista de España: 1939-1985*. Barcelona: Planeta, 1968.

el conflicte sinosoviètic era molt present i, alhora, havien de distanciar-se del posicionament del règim salazarista, qui havia condemnat fermament la intervenció⁵².

L'eurocomunisme

*«Porque la única alternativa al socialismo
sigue siendo la barbarie»*

Fernando Claudín⁵³

Després d'analitzar els esdeveniments de Praga i les seves repercussions en el món comunista, és inevitable fer referència a l'anomenat eurocomunisme, sobretot perquè sovint se situa la intervenció soviètica a Praga com a punt d'inflexió en el procés de la seva configuració i el procés reformista de la Primavera de Praga fou recuperat en el mateix context de l'eurocomunisme, ja que partits com el PCI i el PCE la situaren com a model socialista de referència⁵⁴. Malgrat que és difícil indicar-ne una data concreta d'inici, sí que es pot afirmar que el punt àlgid del fenomen s'ha de situar a mitjans dels anys setanta, en el si dels principals partits comunistes de l'Europa occidental –això és, el PCI, PCE-PSUC i PCF, els qui es posicionaren en contra de la intervenció soviètica–, que culminaria durant el 1976 i 1977 en les trobades dels partits a tres bandes.

M'ha cridat especialment l'atenció el fenomen eurocomunista per la manca clara de literatura recent que abordi el tema des d'una perspectiva històrica, en comparació amb l'abundant producció de tot tipus durant els anys setanta i principis dels vuitanta, centrada bàsicament en l'anàlisi polític del fenomen. Tal com Marc Lazar apunta, segurament aquest fet és degut al caràcter efímer que va tenir l'eurocomunisme, un producte de l'època en què es desenvolupà, que va desaparèixer a mesura que els seus principals exponents anaven perdent força electoral gairebé paral·lelament i quedaren rellevats a un segon pla en els respectius contextos polítics⁵⁵. Tanmateix, l'eurocomunisme, com a alternativa al comunisme professat per la URSS, fou un projecte que va deixar de tenir sentit amb el col·lapse d'aquesta el 1991.

⁵² Vegeu MACLEOD, A., «Portrait of a Model Ally: The Portuguese Communist Party and the International Communist Movement, 1968-1983», a *Studies in Comparative Communism*, vol. XVII, I, 1984, pp. 31-52, MADEIRA, J., *História do Partido Comunista Português*. Lisboa: Tinta da China Edições, 2013, i PACHECO, J., «El Partido Comunista Portugués y la Izquierda Revolucionaria», a *Revista de Estudios Políticos* (Nueva Época), 60-61, 1988, pp. 69-100

⁵³ CLAUDÍN, F., *Eurocomunismo y socialismo*, Madrid: Siglo XXI Editores, 1977, p. 181

⁵⁴ BRACKE, M., *op. cit.*, 2008, p. 1746

⁵⁵ LAZAR, M., «El Eurocomunismo, objeto de historia», a *Historia del Presente*, 8, 2011, pp. 59-66

Fins ara hem vist la importància que va tenir el cop de Praga en la trajectòria dels partits comunistes occidentals i com l'experiència de 1968 va fer-los replantejar alguns dels aspectes de les seves relacions amb Moscou. En cap moment es va parlar de trencament definitiu amb el PCUS, però sí que va sortir a la llum la manca de connexió entre aquest i els interessos dels partits comunistes de la resta d'Europa. A principis dels anys setanta varen posar-se de relleu amb més força les diferents concepcions del comunisme i el desfasament que hi havia entre l'Europa oriental i occidental. Alhora, s'havia manifestat la voluntat de la Unió Soviètica de mantenir-se dins de la seva pròpia àrea d'influència —en sintonia amb la política de distensió—, actuant només sobre els països pròpiament socialistes, deixant als partits comunistes dels països capitalistes a la seva sort, fet que va palesar-se quan, després de la intervenció soviètica, cap potència ni occidental ni oriental va moure un dit per evitar-ho. Moscou pretenia que aquests països professessin una obediència cega, però no tenia en compte que les circumstàncies a què s'havien d'enfrontar eren totalment diferents. La política de distensió era la que estava marcant la lògica del moment i amb la intervenció s'havia confirmat que la Unió Soviètica no intervindria fora de la seva àrea d'influència —igual que no ho havien fet els occidentals a Txecoslovàquia. Els treballadors de l'Europa occidental, doncs, quedaven fora de les preocupacions soviètiques⁵⁶.

L'objectiu dels partits comunistes occidentals —uns PCI i PCF marginats del govern des de 1947 i un PCE que pretenia situar-se al front de l'oposició al franquisme— era ara el d'arribar al govern, o en el cas del PCE, avançar en l'enderrocament de la dictadura franquista, però eren plenament conscients que per tal de fer-ho era necessari un canvi d'estratègia. Aquesta estratègia suposava l'abandonament radical dels postulats soviètics instaurats amb la revolució basats en la dictadura del proletariat, per passar a defensar una política de front nacional com a forma més plausible per arribar al govern dels països respectius —ho demostra el recolzament del PCF a la *Union de la Gauche* o el *compromesso storico* emprès per Berlinguer el 1973— i una reformulació de l'internacionalisme.

L'eurocomunisme —terme forjat el 1975 en un àmbit aliè als seus integrants i usat per primer cop per Berlinguer el 1976— va néixer com un projecte totalment heterogeni, producte de les realitats de cadascun dels partits comunistes en els seus propis

⁵⁶ BRACKE, M., a PALA, G., i NENCIONI, T. (ed.), *op. cit.*, p. 130

països, que havien vist com el socialisme realment existent professat per la Unió Soviètica no connectava amb els interessos nacionals dels països de l'Europa occidental i com la disciplina i l'obediència a Moscou i la política de distensió estaven per davant. Tanmateix, la curta durada del fenomen va demostrar la seva falta de fonaments sòlids i que era un fenomen producte d'un període històric concret.

La frase amb què hem iniciat aquest apartat és la sentència que tanca *Eurocomunismo y socialismo* (1977) de Fernando Claudín⁵⁷, obra acabada de redactar un mes després de la reunió de Madrid entre Enrico Berlinguer, Santiago Carrillo i Georges Marchais. En la publicació l'ex-dirigent comunista assenyala les contradiccions inherents dins la pròpia configuració dels partits comunistes en la persecució de la construcció d'un socialisme democràtic, fent referència a la manca de democràcia i el profund centralisme dins mateix del partit, òrgan que, segons ell, encara no ha aconseguit desprendre's del caràcter autoritari d'arrels stalinistes. Per tal d'arribar a un socialisme realment democràtic és fonamental la creació de nous partits marxistes «*que estén estrechamente vinculados con los trabajadores y en general con la realidad social, [...] y capaces, por lo mismo, de hacer progresar la teoría de la revolución en Occidente*»⁵⁸. Per tant, segons Claudín, l'eurocomunisme és un fenomen contradictori sempre que continuï íntimament lligat a Moscou i al PCUS, ja que planteja principis incompatibles amb la configuració del sistema soviètic i que són elementals per la seva pervivència –la intervenció a Txecoslovàquia és el fet que palesa que els dirigents soviètics no ho permetrien. A més, que prosperés a l'Europa occidental un socialisme democràtic suposaria el trencament del *status quo* mundial, ja que posaria en perill la situació de distensió entre les dues superpotències, o el que l'autor anomena, «*compromiso histórico imperial*»⁵⁹.

Aquest punt de vista posa de relleu el fet que l'eurocomunisme no podia triomfar si els partits comunistes que en prenen part continuaven alineats amb Moscou, connexió que no podia trencar-se –ni en cap moment va voler trencar-se– perquè era la que precisament els dotava de legitimitat històrica. Les relacions amb el comunisme dirigit pels soviètics van ser el que es va replantejar a partir de 1968, quan es va demostrar que el lideratge soviètic era incompatible amb el desenvolupament dels interessos nacionals de cada país, sobretot al bloc occidental, ja que la invasió va marcar el fi del desgel dels

⁵⁷ Fernando Claudín (Madrid, 1915-1990) fou dirigent del PCE, expulsat del partit el 1964 juntament amb Jorge Semprún per les seves posicions aperturistes.

⁵⁸ CLAUDÍN, F., *op. cit.*, p. 166-167

⁵⁹ *Ibid.*, p. 169

anys cinquanta i seixanta i el final de l'actitud tolerant davant les vies nacionals cap al socialisme⁶⁰. Encertadament, Maud Bracke situa el 1968 com el final en comptes del principi de l'eurocomunisme, ja que les seves pretensions d'una via alternativa i democràtica al socialisme són les que havien estat frustrades amb la intervenció soviètica a Txecoslovàquia⁶¹.

El PSUC i la Primavera de Praga

El PSUC als anys seixanta

Per tal d'entendre la reacció del comunisme català davant de la Primavera de Praga i la intervenció soviètica és essencial conèixer la situació del PSUC als anys seixanta, la seva condició en tant que partit comunista a Catalunya i les seves relacions amb el PCE, la seva configuració interna –profundament marcada per la clandestinitat i l'organització a l'exili⁶²– i el canvi d'estratègia que el partit adoptà a partir del primer congrés de 1956 i projectada al llarg dels anys seixanta.

El PSUC després de Comorera

L'Afer Comorera va marcar un abans i un després en la trajectòria del PSUC ja que el context en què s'havia fundat tretze anys abans havia estat profundament condicionat per les circumstàncies de la guerra, situació molt diferent a la de 1949. El partit comunista català, després del viatge de Joan Comorera a Moscou el 1938, s'havia establert com a secció catalana dins la Internacional Comunista (IC), com a resultat de les condicions extraordinàries de la guerra civil i pel seu caràcter de partit unificat i en cap cas nacional. Però el final de la segona guerra mundial i l'inici de la Guerra Freda, a més de la consolidació de la dictadura franquista després de la superació de la fase d'aïllament, van comportar l'obertura d'un polèmic i intens debat sobre la naturalesa del PSUC i la seva vinculació amb el PCE, polèmica en què interferiren qüestions com la identitat nacional del partit català i els diferents debats sobre el projecte revolucionari.

⁶⁰ PRIESTLAND, D., *op. cit.*, p. 420

⁶¹ BRACKE, M., *op. cit.*, 2007, p. 372

⁶² No incidirem en aquests aspectes de manera específica, però vegeu, en relació al paper del PSUC a l'exili, CANAL, J., CHARLON, A., i PIGENET, P. (dir.), *Les Exils Catalans en France*. París: Presses de l'Université Paris-Sorbonne, 2005, i PIGENET, P., «El PSUC en Francia (1945-1975). De partido de exilio a partido de exiliados», a PALA, G. (ed.), *El PSU de Catalunya. 70 anys de lluita pel Socialisme*. Barcelona: Ediciones de Intervención Cultural, 2008, pp. 71-91; i sobre la militància clandestina i el paper del PSUC a les empreses catalanes, vegeu LARDÍN, A., *op. cit.*

Aquesta problemàtica, plasmada en la polèmica entre Ibárruri i Comorera i feta visible el 1948 amb la incorporació d'aquest darrer com a membre més del Buró polític del PCE –i no com a secretari general del PSUC– va acabar esclatant el juliol de 1949 amb la defenestració del fundador del PSUC⁶³. Finalment, en gran part a causa de la situació internacional de Guerra Freda –en què els partits comunistes occidentals acaben marginats i han aparegut elements com el titisme que han fet radicalitzar les postures del PCUS– i la dictadura de Franco, a més de l'aparició i consolidació d'una nova generació més jove i sectària dins del PCE encapçalada per Carrillo, el 1949 s'imposà la visió unitarista sobre la sobiranista i el PSUC acabà subordinat al PCE, al mateix temps que culminava la seva conversió en partit comunista⁶⁴. El PSUC, igual que el PCE, roman-dria a l'ombra durant gairebé tota la dècada dels cinquanta seguint els principis de l'ortodòxia stalinista, encara que amb un important paper dins de les fàbriques catalanes⁶⁵, i no seria fins els anys seixanta que el contacte de nou amb la societat farà al partit reorganitzar-se i evolucionar ideològicament⁶⁶.

El canvi d'estratègia

El canvi tàctic que va emprendre el PSUC a partir del I Congrés de 1956 –després de la celebració del XX Congrés del PCUS i l'impacte del discurs secret de Krusxov– responia a la necessitat de fer un punt i apart en la seva trajectòria, deixar de banda el record de la guerra civil i dur a terme una política de reconciliació nacional, de solidaritat catalana, basada en la creació d'una plataforma unitària interclassista per tal de combatre la dictadura franquista. El PSUC havia d'encapçalar una transició pacífica i pluripartidista, però amb el partit comunista com a abanderat i guia del procés, ja que els comunistes eren els qui representaven les classes populars i sense ells el canvi era inviable. En el II Congrés de 1965 va establir-se un programa mínim –on trobem reivindicacions com l'amnistia als presos polítics i les llibertats autonòmiques–, en què ni tan sols es feia cap referència al socialisme, sinó que suposava la plena acceptació de la

⁶³ Vegeu CAMINAL, M., *Joan Comorera. Comunisme i Nacionalisme (1936-1958)*, Barcelona: Editorial Empúries, 1985, pp. 214-285

⁶⁴ PUIGSECH, J., *Entre Franco y Stalin. El difícil itinerario de los comunistas en Cataluña, 1936-1949*. Espanya: El Viejo Topo, 2009, pp. 291-292

⁶⁵ Vegeu LARDÍN, A., *Obrers comunistes. A les empreses catalanes durant el primer franquisme (1939-1959)*. Valls: Cossetània, 2007

⁶⁶ CEBRIÁN, C., *Estimat PSUC*. Barcelona: Editorial Empúries, 1997, p. 28

democràcia parlamentària i un pas més en la configuració de la política unitària anti-franquista, a més de la constatació de la necessitat d'impulsar els moviments socials⁶⁷.

Si bé el PSUC fou un dels principals impulsors de la creació de plataformes unitàries catalanes durant els anys seixanta, també era un partit plenament conscient de la necessitat de fer-se veure mitjançant la participació a qualsevol tipus de mobilització que tingués lloc al carrer, així com de la importància d'incidir en dos sectors clau, el moviment obrer –a través de Comissions Obreres (CCOO)– i l'estudiantil, ja que la universitat esdevingué un dels focus principals d'efervescència social i política. La importància de passar a l'acció per fer-se visibles es va veure, per exemple, a finals de la dècada dels seixanta quan la Taula Rodona –creada el 1966– va deixar de ser un òrgan purament de diàleg per implicar-se en assumptes amb pes polític i social real en aquell moment, com era la campanya de solidaritat amb els presos polítics⁶⁸.

Al llarg dels anys seixanta el PSUC va anar guanyant pes dins de la política unitària antifranquista ja que era l'organització que més connectava amb la realitat catalana –a partir de reivindicacions tant nacionals com socials–, i va servir per a molts, sobretot en l'àmbit obrer i estudiantil, com a plataforma a través de la qual expressar la seva oposició al règim. El PSUC tenia el programa d'un partit de masses –fins i tot ha estat denominat «el partit de l'antifranquisme»– atès que, molt lluny ja del model comunista professat per Moscou, era capaç d'atreure i enquadrar a col·lectius molt diferents i canalitzar el malestar que molts sectors de la societat, ja no només espanyola, sinó també europea, havien anat acumulant al llarg dels anys seixanta. D'aquest fet, també n'eren conscients la resta de forces catalanes, la majoria de les quals encara marcades per un profund anticomunisme propi del clima de la Guerra Freda⁶⁹.

La celebració unitària de l'11 de setembre de 1967 va marcar un altre punt d'inflexió en la trajectòria del PSUC durant els últims anys del franquisme, ja que el seu èxit va demostrar el paper clau dels comunistes catalans per tal de tirar endavant una iniciativa unitària en contra del règim i, alhora, va posar de relleu el caràcter nacional del partit. A partir d'aquí s'iniciaren les negociacions del que seria la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya (CCFPC), l'organització –amb un programa

⁶⁷ Vegeu MOLINERO, C., i YSÀS, P., *Els anys del PSUC. El partit de l'antifranquisme (1956-1981)*. Barcelona: l'Avenç, 2010 i PALA, G., *El PSUC. L'antifranquisme i la política d'aliances a Catalunya (1956-1977)*, Barcelona: Editorial Base, 2011

⁶⁸ PALA, G., *op. cit.*, 2011, p. 35

⁶⁹ MOLINERO, C., i YSÀS, P., *op. cit.*, pp. 70-78

democràtic molt bàsic que pretenia abraçar sectors molt diferents— que s’hauria d’encarregar d’articular l’oposició al règim, no només de Catalunya, sinó de tot l’Estat, i que finalment impulsaria la creació de l’Assemblea de Catalunya el 1971⁷⁰.

El PSUC després de la invasió soviètica

Com ja hem vist fins ara, el PSUC a finals dels seixanta era un partit que havia aconseguit augmentar considerablement la seva militància, procedent d’àmbits i sectors socials molt diferents i, per tant, amb diferents graus d’instrucció i preparació teòrica, element que esdevindrà clau a l’hora d’analitzar els fets de Txecoslovàquia. Si bé la posició oficial que va prendre el partit, en sintonia amb la declaració del PCE a Radio Española Independiente el 23 d’agost, acabà essent la de condemna a la invasió soviètica, i si bé també des dels òrgans oficials fou l’únic posicionament que es transmeté de manera pública, les divergències dins dels diferents sectors del partit català foren notables, clarament marcades per les diferències generacionals i la procedència social de cadascun d’ells.

Giaime Pala descriu els diferents posicionaments que hi hagueren dins el PSUC i l’intens procés d’adoctrinament que es dugué a terme per part de la direcció del partit per tal de persuadir tots aquells qui s’oposaven a la resolució oficial, això és, la condemna de l’acte de la invasió, que en cap cas de la Unió Soviètica. Els primers en condemnar l’acte de manera fervent i directa foren el sector dels intel·lectuals —els quals durant els mesos precedents havien estat immersos en debats al voltant del procés reformista a Txecoslovàquia— i els estudiants universitaris; els primers exigiren un posicionament immediat de la cúpula del partit i els darrers condemnaren ells mateixos els fets perquè, entre d’altres elements, suposava un acte en contra del dret d’autodeterminació. El alts càrrecs del partit en general s’adheriren a la proclama del PCE, amb algunes excepcions. D’altra banda, la vella guàrdia del partit i els antics dirigents van aprovar la intervenció del Pacte de Varsòvia i foren seguits per un ampli sector d’obriers i camperols, poc instruïts, per a qui el llenguatge dels intel·lectuals del partit estava molt allunyat, i apostaren per seguir recolzant el mite soviètic. Per tant, malgrat que la resposta a la intervenció des del partit fou negativa, la gran majoria de la base estava a favor de la invasió.

⁷⁰ PALA, G., *op. cit.*, 2011, pp. 37-135

Aquesta disparitat de posicionaments posaria de relleu la clara diferència generacional entre els antics militants i els nous, entre els qui havien viscut la guerra civil i mantenien encara la Unió Soviètica com el model paradigmàtic a seguir i els joves que s'havien format en el clima del revisionisme marxista que caracteritzà la dècada dels seixanta. També els fets de 1968 posarien al descobert la distància cada cop més gran entre la direcció i aquests estudiants i intel·lectuals, més autònoms i impermeables en relació als postulats de la cúpula. Alhora es podria percebre la manca d'esperit crític i d'instrucció d'unes bases obreres que continuaven tenint el model soviètic com a referent, com a gran mite, però sense ser conscients del que era realment la URSS i que acceptaven el que els seus referents dins del partit els inculcaven.

Per tant, segons Pala, a partir de 1968 va començar l'inici de la ruptura del PSUC amb la Unió Soviètica i al seu torn un canvi pedagògic perquè va fer-se patent l'apressant necessitat de canviar la concepció del militant de base. Allunyar-se de la URSS suposava, doncs, allunyar-se del dogmatisme i l'adoctrinament, acostar-se més a la línia iniciada pels comunistes italians i despertar l'esperit crític per tal de dotar d'autonomia a les bases i que fossin capaces de fer una anàlisi pròpia de la realitat social. És més, el PSUC, juntament amb el PCE, fou el partit que més lluny portà la crítica al socialisme real, element que acabaria culminant amb el trencament oficial per part de Carrillo amb la URSS⁷¹.

En relació també a l'impacte de la invasió soviètica de Praga sobre el PSUC, Carme Cebrián posa de relleu, d'una banda, la gran independència que obtingué el partit català arran de la crítica a la intervenció soviètica, ja que fou una manera de subratllar la seva voluntat democratitzadora i dotar el partit de més credibilitat pel que fa a la política unitària antifranquista. Alhora destaca les contradiccions d'un partit que de portes en fora volia donar aparença de pluralitat, en sintonia al que havia estat durant el procés unificador el 1936, però on regnava l'ortodòxia formal en la socialització i el llenguatge utilitzat de portes endins⁷².

Si ens fixem, per exemple, en un dels principals òrgans de premsa del PSUC durant els anys seixanta i setanta, la revista *Nous Horitzons*⁷³, en el número immediata-

⁷¹ PALA, G., a PALA, G., i NENCIONI, T., *op. cit.*, pp. 140-182

⁷² CEBRIÁN, C., *op. cit.*, pp. 109-111

⁷³ La revista va aparèixer el 1960 sota el nom d'*Horitzons*, substituït dos anys després pel de *Nous Horitzons*. Va crear-se amb l'objectiu d'articular una publicació cultural i social de qualitat a Catalunya que

ment posterior als fets de Praga es reflecteix clarament l'actitud oficialista de rebuig: es desaprova –que no condemna– la invasió militar a Txecoslovàquia, sense en cap cas posar en entredit el lideratge soviètic⁷⁴. Per contra, surt en defensa de la URSS davant de totes les forces imperialistes que han utilitzat l'excusa de la intervenció per desprestigiar el comunisme i el règim soviètic, i sobretot en relació al règim franquista –cal destacar-ho per deixar constància de la diferent naturalesa de la reprovació de la intervenció soviètica– mentre es defensa que «*la democràcia socialista és sinònim de llibertat creadora de tot el poble*»⁷⁵.

En aquest mateix número es reproduïx una entrevista feta a Dubček on es recull la naturalesa de les reformes que es volien tirar endavant i, entre d'altres, en destaquen el desfasament entre l'aplicació de la teoria socialista i les necessitats derivades de la realitat txecoslovaca, així com la necessitat de fer la societat txecoslovaca partícip de la vida pública i la voluntat de col·laborar econòmicament tant amb els països de l'òrbita soviètica com la resta d'uropeus. El més significatiu, però, és l'èmfasi que posa en la necessitat d'assolir «*una democràcia socialista com a forma superior de democràcia que només pot assolir-se plenament en una societat lliure de l'explotació*» i que «*cada partit socialista pot participar en la lluita estudiant i analitzant els nous fenòmens i les noves accions del seu propi país*»⁷⁶. Per tant, malgrat que en un primer moment sembla que domini la prudència dins la cara visible del PSUC –per tal de no entrar en un conflicte directe amb els sectors prosoviètics– ja que no s'ha condemnat la URSS com a model sinó el fet concret, aquestes afirmacions procedents de l'entrevista del reformista txecoslovac suposen l'acceptació que el model soviètic no és el superior i que cada país hauria de buscar la millor manera per arribar a la democràcia socialista.

Un interessant testimoni personal i íntim del trasbals que va suposar la intervenció a Txecoslovàquia és el de Teresa Pàmies recollit a *Testament a Praga*, que suposa l'exemple paradigmàtic d'aquell sector d'intel·lectuals que havien seguit de prop les reformes de Dubček a favor de la regeneració del socialisme, un sistema que s'havia

analitzés la realitat des d'una perspectiva marxista i va ajudar al PSUC a fer-se un lloc dins del món intel·lectual català. Tanmateix, cal apuntar que, malgrat que fou la publicació més important del PSUC durant els anys seixanta i setanta, va arribar a una militància més aviat limitada, a causa de les dificultats de distribució per la clandestinitat, però també per la naturalesa mateixa de les seves publicacions.

⁷⁴ «Defensa de la unitat del moviment comunista i obrer internacional», a *Nous Horitzons*, 15, 1968, pp.

3-6

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ «Problemes pressants de l'activitat del partit comunista de Txecoslovàquia», a *Nous Horitzons*, 15, 1968, pp. 36-44

desvirtuat i que calia reconduir. L'escriptora balaguerina, exiliada per aquells temps a París, descriu al seu pare⁷⁷, ja mort, els fets d'agost de 1968 i es posiciona molt clarament:

*Calia regenerar el socialisme. Aquest fou l'objectiu dels homes i les dones de l'equip Dubcek que sofrien com vós en veure com degenerava un sistema polític i social just; com aquesta degeneració ensopia i podria la gent; amb quina indiferència rebia el poble els plans i les disposicions oficials. Ells en sofrien com vós, sí, però el seu sofriment no fou passiu, resignat. Ells lluitaren per sortir-ne, i només l'intent retornà al socialisme la seva imatge*⁷⁸.

Sense cap mena de dubte, els fets de 1968 van suposar un punt d'inflexió en la trajectòria del PSUC en relació a la Unió Soviètica. Cal afegir, però, que aquest procés de distanciament no es pot identificar únicament amb la invasió de Praga i s'ha d'entendre a partir tant del context internacional del moviment comunista, sobretot europeu, com de la posició que el partit havia pres dins de l'organització del moviment antifranquista. Togliatti i el PCI havien iniciat el debat sobre les diferents vies per arribar al socialisme i ja el 1956 el PSUC havia marcat l'inici del canvi per una política de reconciliació nacional, a partir del qual es configuraria l'objectiu d'organitzar una plataforma unitària interclassista per tal d'acabar amb la dictadura. Era un canvi d'estratègia que necessàriament implicava abandonar l'aïllament a què el partit comunista havia estat sotmès després del final de la guerra civil i optar per una política de pactes amb tots aquells sectors susceptibles d'afegir-se a l'oposició al règim franquista.

És aquest motiu, a part de la precipitació dels esdeveniments, el que portaria que a partir del 1968 la quantitat d'articles sobre la URSS publicats a *Nous Horitzons* disminuïssin considerablement. És versemblant la teoria que aposta per un distanciament progressiu voluntari per part del PSUC en relació al PCUS, per a què no suposés un xoc tan traumàtic per a la militància, però sobretot perquè aquest fet ajudaria a suavitzar la imatge del partit català com a fervent comunista prosoviètic, en el moment en què estava en plena configuració la Coordinadora de Forces Polítiques.

En aquesta línia, el 1968 també suposa un canvi en el tractament de la imatge soviètica. A part del distanciament a què hem fet esmena, alhora es pot percebre un gir en el to en referència a la URSS. El 1968 és quan el mite soviètic s'ensorra ja que, a

⁷⁷ Tomàs Pàmies i Pla fou un militant comunista que acabà els seus dies exiliat a Praga. A les seves memòries descriu tant la seva trajectòria política inicial fins a la participació en la Guerra Civil i la resistència francesa, com la seva vida a l'exili de Praga, passant per una amarga crítica a la degeneració que havia patit el sistema socialista a Txecoslovàquia.

⁷⁸ PÀMIES, Tomàs i Teresa, *op. cit.*, p. 194

partir d'aquest moment, els ordenaments provinents de Moscou comencen a ser qüestionats i, sobretot, a ser subratllada l'apressant necessitat d'autocrítica, quan fins al moment no s'havia contemplat l'actitud crítica envers la Unió Soviètica. La mateixa Teresa Pàmies, en un article de 1970 al voltant de la problemàtica generada arran de la concessió del Premi Nobel a Alexander Soljenitsin –després que l'escriptor fos expulsat de la Unió d'Escriptors Soviètics per haver denunciat la censura a què les seves obres havien estat exposades–, de manera contundent afirma «*no és la crítica permanent de la societat allò que permet de superar-ne les contradiccions?*»⁷⁹, o ja el 1974, Joaquim Semper (àlies *Ernest Martí*), en relació a la conferència de partits comunistes a Brussel·les en el context de la crisi del petroli, «*el comunisme no pot avançar si no és a través de la pròpia autocrítica*»⁸⁰, davant la polèmica i ambigua resolució de la declaració en referència al tema de l'autocrítica en el si del comunisme.

Però també hem d'apuntar que el caràcter d'aquesta crítica no era el mateix que la procedent de les potències occidentals, sinó que s'orientava a reconèixer els mèrits de la URSS i a destacar-ne les deficiències per tal d'ajudar a construir un socialisme millor. Per tant, hauríem de parlar d'un criticisme constructiu⁸¹. Només cal veure la publicació en commemoració als cinquanta anys de la creació de la URSS el 1972, on s'enumeren tots els èxits aconseguits després de més de cinc dècades d'implantació del socialisme. Es posen de relleu tant l'intens desenvolupament agrícola i l'innegable progrés tècnic com també la importància que dona el sistema soviètic a l'educació i l'existència d'una societat que les necessitats bàsiques cobertes. Tanmateix, l'element essencial a destacar és que es parla d'un «*insuficient desenrotllament de la democràcia socialista*», degut a certs «*aspectes negatius que actuen com a fre en el procés*». Es fa referència a unes clares diferències salarials però que tendeixen a reduir-se, així com a una «*falta de participació dels obrers en la gestió*» de les empreses, element que frena «*la voluntat d'augmentar la productivitat*»⁸². Això podria ser contrastat amb la commemoració dels cinquanta anys de la revolució, quan el 1967 una delegació del partit anà a Moscou. Gregorio López Raimundo havia descrit els multitudinaris actes celebrats, amb gran detall i efusivitat, així com el càlid acolliment per part dels soviètics. També havia re-

⁷⁹ PÀMIES, T., «Solzenitzin, Nobel o no», a *Nous Horitzons*, 21, 1970, pp. 70-72

⁸⁰ SEMPERE, J., «La conferència de Partits Comunistes a l'Europa Capitalista», a *Nous Horitzons*, 66, 1974, pp. 66-73

⁸¹ PUIGSECH, J., «La URSS: un referent permanent, idealitzat i criticat constructivament», a CEBRIÁN, C., i HISPANO, M. (ed.), *Nous Horitzons. L'optimisme de la voluntat. Revista teòrica i cultural del PSUC*. Mataró: El Viejo Topo, 2011, pp. 221-232

⁸² BOSCH, P., «La URSS als cinquanta anys», a *Nous Horitzons*, 25, 1972, pp. 38-47

marcat la plena solidaritat del poble soviètic en el camí del «restabliment d'un règim democràtic» a Espanya, descripció que culminà amb les següents paraules:

*La brillantor dels actes commemoratius del cinquantenari del gran Octubre a la URSS i les dimensions que la seva celebració ha tingut en el món sencer reflecteixen la consciència existent en el món actual sobre la transcendència històrica de la primera revolució proletària, sota la influència i inspiració de la qual tots els països –el nostre inclòs– avancen vers el socialisme*⁸³.

Un dels elements més significatius és veure com, en poc més de dos anys, el PSUC passa de condemnar febrilment la revolució cultural xinesa i el culte a la personalitat de Mao⁸⁴, ja que suposava un desafiament al lideratge de Moscou, a defensar la reconciliació del Partit Comunista Xinès (PCX) amb el PCUS, per tal d'arribar a la «nova unitat del moviment comunista»⁸⁵, en relació al nou estil de relacions entre els països comunistes que va establir-se a la Conferència Internacional de Partits Comunistes i Obrers a Moscou el 1969. Sobretot es posa de relleu la importància de contribuir al moviment comunista mundial «encapçalant la lluita de les masses per la llibertat i el socialisme» al propi país⁸⁶, mentre que tan sols dos anys abans es desaprojava la posició de tots aquells –sobretot els comunistes xinesos–, que criticaven l'actitud passiva de la URSS davant temes com la guerra del Vietnam i a aquells qui creien «que la URSS ha de fer a cada poble la seva revolució o guerra d'alliberació»⁸⁷.

Josep Puigsech ha situat el 1969 com a moment clau en aquest canvi en el tractament de la URSS, quan es fa visible el distanciament –que no trencament– com a conseqüència dels fets de 1968. Ara es faria patent com Moscou havia perdut l'hegemonia del moviment comunista⁸⁸. El 1968 va marcar clarament un punt d'inflexió en les relacions entre el PSUC i la URSS i el PCUS. La Unió Soviètica era criticada i, per tant, el PSUC s'allunyava del dogmatisme que l'havia caracteritzat durant anys. El sistema soviètic continuava essent el millor sense cap mena de dubte, ja que havia sigut el capdavanter en implantar el socialisme, però s'havia de reconèixer que també errava i que dins seu hi havia contradiccions que havia de superar. Ja no era un mite entès com a un ens ideal i inqüestionable. A partir de 1968 era legítim criticar la URSS, sempre que no

⁸³ LÓPEZ RAIMUNDO, G., «A la Unió Soviètica, en el Cinquantenari del gran Octubre», 12, 1967, pp. 1-7

⁸⁴ SENDRÓS, J. M., «Una 'Revolució' que preocupa i alarma», a *Nous Horitzons*, 9, 1967, pp. 37-42

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ LÓPEZ RAIMUNDO, «La Conferència de Moscou i la nova unitat del moviment comunista», a *Nous Horitzons*, 18, 1969, pp. 42-46

⁸⁷ «Què fa la URSS?», traduït de *Mundo Obrero*, a *Nous Horitzons*, 11, 1967, pp. 6-7

⁸⁸ PUIGSECH, J., a CEBRIÁN, C., i HISPANO, M. (ed.), *op. cit.*, pp. 224-225

fos de manera destructiva. Tot això s'ha d'entendre –com ja hem vist fins ara– dins la lògica d'un procés en què s'havien abandonat els preceptes de revolució proletària per a la configuració d'un moviment d'oposició antifranquista que tenia com a objectiu fonamental l'enderrocament de la dictadura i l'establiment de la democràcia.

L'eurocomunisme del PSUC

El PSUC, igual que el PCE, va optar per prendre el camí eurocomunista, fet que es pot percebre a través de l'anàlisi del discurs oficial del partit durant els anys posteriors a la invasió soviètica. El secretari general del partit i després president fins el 1981, López Raimundo, situa els fets de Txecoslovàquia com a un punt clau per al seu desenvolupament, ja que *«la URSS interfiere entonces para que esa concepción no prospere y eso advierte a los comunistas del mundo y concretamente de Europa que es imposible seguir considerando a la Unión Soviética como modelo»*⁸⁹, i fins i tot arriba a situar els inicis de l'adopció de l'estratègia –que posteriorment s'anomenaria eurocomunista– al moment mateix de la creació del partit, pel seu caràcter unificat i plural⁹⁰.

Tanmateix, al V Congrés el 1981 es va decidir abandonar la denominació d'eurocomunista que s'havia atorgat al partit, de manera que s'acusava a aquesta política de la crisi política que havia inundat el país arran del procés de la Transició. Hi hagué un intens debat al llarg del congrés entre els sectors eurocomunistes i els que s'hi oposaven, seguit d'uns mesos en què les pugnes internes per prendre el poder i la recerca d'una estratègia per tirar endavant acabaran malmetent molt seriosament la imatge de partit plural, heterodox i democràtic que s'havia forjat al llarg de les dues últimes dècades⁹¹. Realment, però, el canvi d'estratègia que gran part de l'opinió pública i dels sectors eurocomunistes del PSUC criticaren no era més que un canvi de nom, atès que el partit encara estava regit pels principis de «socialisme en llibertat» i «revolució de la majoria». El principal problema fou que el PSUC havia guanyat força arran de la política que dugué a terme sota el franquisme i, per tant, en clandestinitat, i quan la situació es normalitzà amb l'arribada de la democràcia, el partit comunista català va haver-se d'enfrontar a un panorama democràtic que no era el que s'esperava, per al qual les estra-

⁸⁹ LÓPEZ RAIMUNDO, G., GUTIÉRREZ DÍAZ, A., i CAMPO VIDAL, M., *El PSUC y el eurocomunismo*. Barcelona: Grijalbo, 1981, p. 43

⁹⁰ LÓPEZ RAIMUNDO, G., «La Conferència de Moscou i la nova unitat del moviment comunista», a *Nous Horitzons*, 18, 1969, pp. 42-46

⁹¹ CEBRIÁN, C., *op. cit.*, p. 322

tègies d'anys anteriors ja no eren vàlides⁹². Molts dels seus militants havien identificat la crisi provocada per la Transició amb el fracàs de l'eurocomunisme i, fins i tot, alguns havien reivindicat la necessitat de retornar al socialisme real⁹³.

Conclusions

El procés reformista de la Primavera de Praga fou clarament el producte d'una època, finals dels anys seixanta, on confluïren elements de naturalesa molt diversa, en un moment en què el comunisme professat des de la Unió Soviètica es trobava en situació d'impàs i va fer-se patent la necessitat de desenvolupar projectes que s'adaptessin a les necessitats i realitats de cada país. A diferents països de dins l'esfera soviètica ja s'havien tirat endavant reformes de caràcter liberalitzador que havien estat tolerades per Moscou però les mesures que s'articularen a Txecoslovàquia sota l'equip de Dubček implicaven una major participació en la vida pública per part de la societat txecoslovaca, així com un cert pluripartidisme i fi de la censura, elements que posaven en qüestió la mateixa naturalesa del sistema articulat des de la Unió Soviètica. És per aquest motiu –i evitar que l'onada reformista s'estengués seguint l'efecte dominó– que diferents països dins del bloc de l'Est pressionaren a Moscou per fer el cop de força que finalment tingué lloc la nit del 20 al 21 d'agost i deixà amb la boca oberta a mig món.

Malgrat que no podem negligir el debat que la Primavera de Praga va engegar en el si de molts partits comunistes, el que realment va marcar un punt d'inflexió fou la invasió a Txecoslovàquia, ja que suposava la negació de la possibilitat de tirar endavant el projecte de democràcia socialista que implicava desmarcar-se de la línia traçada per la Unió Soviètica i contradeïa el dret d'autodeterminació. Hem vist quines van ser les reaccions per part de diferents partits comunistes, intentant esbossar molt per sobre la lògica de cadascuna d'ells, i com foren els principals partits de l'Europa occidental, el PCI, PCF i PCE-PSUC, els qui denunciaren amb més vehemència l'acte i acabaren liderant el moviment eurocomunista als anys setanta.

⁹² Vegeu CEBRIÁN, C., *op. cit.*, pp., 249-392, i MOLINERO, C., i YSÀS, P., *op. cit.*, 2010, pp. 327-342

⁹³ BORJA, J., «Els comunistes i la democràcia», a CEBRIÁN, C., i HISPANO, M. (ed.), *Nous Horitzons. L'optimisme de la voluntat. Revista teòrica i cultural del PSUC*. Mataró: El Viejo Topo, 2011, p. 156

Cal dir, tanmateix, que malgrat que la invasió soviètica de 1968 va ser decisiva per entendre la trajectòria d'aquests partits, el seu distanciament de Moscou ja s'havia produït abans en el canvi d'estratègia de cadascun d'ells i que l'acte de força –i que ni les potències occidentals fessin res per evitar-ho– va servir per posar de relleu que s'havia de buscar una via alternativa al socialisme real, atès que s'havia constatat que ni els soviètics farien res per ajudar als partits comunistes que estiguessin fora de la seva àrea d'influència, ni els partits comunistes occidentals podrien ser influents si no s'allunyaven de Moscou i optaven per una política de coalicions que s'inserís dins la lògica de cada context polític.

Aquest fet es pot veure plasmat en la trajectòria del PSUC durant els anys seixanta i setanta, ja que a partir de 1956 amb el I Congrés es reformulà l'estratègia a seguir d'aleshores ençà, i s'optà per l'articulació d'una política de reconciliació nacional que aplegués totes les forces antifeixistes, i no només catalanes. El 1956, doncs, s'inicia el distanciament de la Unió Soviètica en termes doctrinals ja que, malgrat que es va continuar venerant com a bressol de la revolució i model a seguir, la realitat catalana i espanyola eren radicalment diferents a la soviètica i era necessària la utilització d'una estratègia basada en la política de coalicions en la qual, tanmateix, el partit comunista havia de ser el dirigent, ja que era el qui havia aconseguit atreure a més militants, provinents de sectors molt diversos.

És en aquest context –durant la vertebració de la Comissió Coordinadora– que s'ha d'entendre l'actitud finalment de reprovació davant la invasió de Txecoslovàquia, en sintonia amb aquella que va fer pública la direcció del PCE. Malgrat les contradiccions internes en el si del partit, va acabar imposant-se la versió oficial que dominava entre el sector dirigent, els intel·lectuals i els estudiants, actitud que va reafirmar l'estratègia pròpia que s'havia estat tirant endavant durant els anys anteriors. A més, malgrat que fou de portes endins, la polèmica que esclatà dins el PSUC arran la invasió va fer palesa les divisions entre els diferents sectors del partit, les velles i noves generacions, els prosoviètics i els revisionistes, i va fer veure a la cúpula la necessitat també de reformular la situació dels seus militants.

Bracke apunta que el socialisme i comunisme francès van mitificar la Primavera de Praga ja que el seu contingut fou recuperat durant els anys setanta, quan abans de la invasió d'agost gairebé no s'hi havien referit. El PSUC, d'altra banda, no va al·ludir a

les reformes de Dubček —a través de l'entrevista citada— fins la tardor de 1968, al número immediatament posterior a la invasió, per defensar el procés reformista i acabar condemnant l'acte de força. Les declaracions de López Raimundo de 1981, en què, com ja hem vist, situa l'agost de 1968 com a punt d'inflexió per al desenvolupament de l'estratègia eurocomunista, deixen entreveure que efectivament els fets de Praga de 1968 marcaren un abans i un després en la trajectòria del partit. És difícil d'afirmar amb seguretat si el 1968 ha estat mitificat, però el cert és que no podem atribuir el desenvolupament posterior del discurs i política del PSUC exclusivament a allò que succeí a Txecoslovàquia. Va servir, si més no, per constatar que Moscou havia perdut l'hegemonia en el moviment comunista internacional —com es va veure a partir de 1969—, en tant que havia primat la seva voluntat d'imposar el socialisme real davant els interessos nacionals, i per reafirmar la seva política unitària en el si de l'antifranquisme.

Així doncs, podem afirmar que la posició oficial adversa a la invasió de Txecoslovàquia —en sintonia amb altres partits comunistes occidentals— va dotar de més legitimitat al partit comunista català davant la resta de forces antifranquistes, atès que va constatar-se que havia moderat de manera molt significativa la seva actitud prosoviètica i que estava fonamentalment centrat en desenvolupar la política de reconciliació nacional per enderrocar la dictadura. A partir d'aquí, va seguir un camí en què, malgrat que la URSS continuava estant allà com a referent històric, l'esperit crític va ser la tònica constant des dels òrgans de premsa oficials, en relació amb l'adopció de l'estratègia eurocomunista.

Segurament aquesta és la lliçó més important que aprendria el PSUC a partir d'aleshores. La URSS era el bressol de la revolució i aquest mèrit no podia passar-se per alt. Se'n continuaven enaltint els grans avenços —en educació, industrials o científics—, però també criticant la falta de democràcia visible en molts sectors del sistema. Alhora es féu una crida a la conciliació entre les dues grans potències comunistes del moment, la Xina i la URSS, en sintonia amb la voluntat de configurar un nou moviment comunista internacional. El 1968 va permetre que sortís a la llum el distanciament entre el PSUC i la Unió Soviètica. Aquesta continuava essent el referent, però el PSUC no la podia continuar defensant cegament ja que la seva realitat era molt diferent a la que es vivia sota la dictadura franquista.

Bibliografia

BATH URBAN, J., «Soviet Policies and Negotiating Behavior Toward Nonruling Communist Parties: The Case of the Italian Communist Party», a *Studies in Comparative Communism*, vol. XV, 3, 1982, pp. 184-211

BRACKE, M., «The 1968 Czechoslovak Crisis: Reconsidering its History and Politics», a *Contemporary European History*, vol.12, 2003, pp. 373-383

———, *Which socialism? Whose détente?: West European Communism and the Czechoslovak Crisis of 1968*. Budapest: Central European University Press, 2007

———, «French Responses to the Prague Spring: Connections, (Mis)perception and Appropriation», a *Europe-Asia Studies*, 60:10, 2008, pp. 1735-1747

BRIGGS, A., i CLAVIN, P., *Historia contemporánea de Europa (1789-1989)*. Barcelona: Crítica, 2004

BOSCHOF, G., KARNER, S., i RUGGENTHALER, P. (ed.), *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968*. Maryland: Lexington Books, 2010

BUENO, M., GARCÍA, C., i HINOJOSA, J. (coord.), *Historia del PCE. I Congreso 1920-1977*. Madrid: Fundación de Investigaciones Marxistas, vol. II

CAMINAL, M., *Joan Comorera. Comunisme i Nacionalisme (19369-1958)*, Barcelona: Editorial Empúries, 1985

CANAL, J., CHARLON, A., i PIGENET, P. (dir.), *Les Exils Catalans en France*. París: Presses de l'Université Paris-Sorbonne, 2005

CEBRIÁN, C., *Estimat PSUC*. Barcelona: Editorial Empúries, 1997

CEBRIÁN, C., i HISPANO, M. (ed.), *Nous Horitzons. L'optimisme de la voluntat. Revista teòrica i cultural del PSUC*. Mataró: El Viejo Topo, 2011

CLAUDÍN, F., *Eurocomunismo y socialismo*, Madrid: Siglo XXI Editores, 1977

———, *La oposición en el «socialismo real»*, Madrid: Siglo XXI Editores, 1981

FERRERO BLANCO, M. D., «Las primeras disidencias del bloque del Este, de 1945 a 1973: Yugoslavia, Hungría y Checoslovaquia», a *Revista de Historia Contemporànea*, 9-10/2, 1999-2000, pp. 409-443

———, «Las contradicciones entre las políticas interior y exterior en la Rumanía de la Guerra Fría (1956-1975)», a *Historia Actual Online*, 9, 2006, pp. 153-178

FONTANA, J., *Por el bien del imperio. Una historia del mundo desde 1945*. Barcelona: Pasado y Presente, 2011

GORDON SKILLING, H. (ed.), *Czechoslovakia, 1918-88. Seventy Years from Independence*. Nova York: St. Martin's Press, 1991

HOBBSBAWM, E., *Historia del siglo XX*. Barcelona: Crítica, 1995

KAVAN, J., «Czechoslovakia 1968: Revolt or Reform? 1968 – A Year of Hope and Non-Understanding», a *Critique: Journal of Socialist Theory*, 36:2, 2008, pp. 289-301

LARDÍN, A., *Obrers comunistes. A les empreses catalanes durant el primer franquisme (1939-1959)*. Valls: Cossetània, 2007

LAZAR, M., «El Eurocomunismo, objeto de historia», a *Historia del Presente*, 18, 2011, pp. 59-66

LEWIN, M., *The Soviet Century*. Londres: Verso, 2005

LÓPEZ RAIMUNDO, G., GUTIÉRREZ DÍAZ, A., i CAMPO VIDAL, M., *El PSUC y el eurocomunismo*. Barcelona: Grijalbo, 1981

MACLEOD, A., «Portrait of a Model Ally: The Portuguese Communist Party and the International Communist Movement, 1968-1983», a *Studies in Comparative Communism*, vol. XVII, I, 1984, pp. 31-52

MADEIRA, J., *Historia do Partido Comunista Português*. Lisboa: Tinta da China Edições, 2013

MEYER, J., *Rusia y sus imperios (1894-2005)*. Barcelona: Tusquets Editores, 2007

- MOLINERO, C., i YSÀS, P., *Els anys del PSUC. El partit de l'antifranquisme (1956-1981)*. Barcelona: l'Avenç, 2010
- MÓLNAR, M., *From Béla Kun to János Kádár. Seventy Years of Hungarian Communism*, Worcester: Billing & Sons Ltd, 1990
- NAVRATIL, J. (ed.), *The Prague Spring 1968: A National Security Archive Documents Reader*. Budapest: The Prague Spring Foundation, 1998
- PACHECO, J., «El Partido Comunista Portugués y la Izquierda Revolucionaria», a *Revista de Estudios Políticos* (Nueva Época), 60-61, 1988, pp. 69-100
- PALA, G., i NENCIONI, T. (ed.), *El inicio del fin del mito soviético. Los comunistas occidentales ante la Primavera de Praga*, Espanya: El Viejo Topo, 2008
- PALA, G. (ed.), *El PSU de Catalunya. 70 anys de lluita pel Socialisme*. Barcelona: Ediciones de Intervención Cultural, 2008
- PALA, G., *EL PSUC. L'antifranquisme i la política d'aliances a Catalunya (1956-1977)*, Barcelona: Editorial Base, 2011
- PÀMIES, Tomàs i Teresa, *Testament a Praga*. Barcelona: Edicions 62, 2012 (primera edició de 1971)
- PRIESTLAND, D., *Bandera Roja. Historia política y cultural del comunismo*. Barcelona: Crítica, 2010
- PUIGSECH, J., *Entre Franco y Stalin. El difícil itinerario de los comunistas en Cataluña, 1936-1949*. Espanya: El Viejo Topo, 2009
- SERVICE, R., *Historia de Rusia en el siglo XX*. Barcelona: Crítica, 2000
- TAIBO, C., *Historia de la Unión Soviética 1917-1991*. Madrid: Alianza Editorial, 2010
- TAUBMAN, W., *Krushev: el hombre y su tiempo*. Madrid: La Esfera de los Libros, 2005
- TAUBMAN, W., KHRUSHCHEV, S., i GLEASON, A. (ed.), *Nikita Khrushchev*. Michigan: Yale University Press, 2000

TIMMERMAN, H., «National Strategy and International Autonomy: The Italian and French Communist Parties», a *Studies in Comparative Communism*, vol. V, 1972, pp. 258-276

VEIGA, F., DA CAL, E. U. i DUARTE, A., *La paz simulada. Una historia de la Guerra Fría*. Madrid: Alianza Editorial, 2011

ZUBOK, V. M., *Un imperio fallido. La Unión Soviética durante la Guerra Fría*. Barcelona: Crítica, 2008

Fonts primàries

Revista *Nous Horitzons*, a *Biblioteca Virtual de Prens Històrica*, url:

<<http://prensahistorica.mcu.es/>>

Hemeroteca Virtual de *La Vanguardia*, url:

<<http://www.lavanguardia.com/hemeroteca/index.html>>

Hemeroteca Virtual de *The Spectator*, url: <<http://archive.spectator.co.uk/>>